

VU Research Portal

Tweeërlei Chrestomathie. Bloemlezingen en hun verzamelaars

Noordegraaf, J.

published in

De nieuwe taalgids
1978

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Noordegraaf, J. (1978). Tweeërlei Chrestomathie. Bloemlezingen en hun verzamelaars. *De nieuwe taalgids*, 71, 131-133.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

TWEEËRLEI CHRESTOMATHIE

Bloemlezingen en hun verzamelaars

Jan Noordegraaf

Eerder is er in dit tijdschrift (*NTg* 68, 121-124) op geattendeerd, dat twee anoniem verschenen 19e eeuwse schoolboekjes ten onrechte aan L. van Bolhuis waren toegeschreven. Het betrof de *Syntaxis* en de *Grammatica*, voor het eerst in 1810, resp. 1814 door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen uitgegeven; auteur ervan bleek Matthijs Siegenbeek.

Enige jaren voor de *Syntaxis* het licht zag, werd door diezelfde Maatschappij een boek uitgegeven, waarvan Siegenbeek juist wel als auteur is gedoodverfd. Ik doel hiermee op de *Nederduitsche Chrestomathie*, "of Voorbeelden van allerlei Schrijfstijl, in proza en poëzij", uit 1805. Dit werk moest dienen als vervolg op een "in vroeger' tijd" door de Maatschappij uitgegeven leesboek. Blijkens het "Voorberigt" hadden de hoofdbestuurders van de Maatschappij "de vervaardiging van bovengenoemd werkje opgedragen aan eenen man, die in het vak der fraaije letteren vele proeven zijner bekwaamheid heeft gegeven, en als oorspronkelijk Schrijver in het Vaderland genoeg bekend is".¹ Op grond van deze zinsnede noteerde H.J. de Vos: "Met de boven aangehaalde woorden uit de voorrede is wel niemand anders bedoeld dan de Leidsche Hoogleraar Siegenbeek; de wijze waarop de samensteller wordt aangeduid, sluit den twijfel vrijwel uit".² De lijst van Siegenbeeks geschriften vermeldt echter de *Chrestomathie* niet;³ en, zo schrijft De Vos verder, "De oude notulenboeken van de Mij. vermelden evenmin den naam van den samensteller".

Nu was, krachtens besluit der hoofdbestuurders, een vast bedrag per blad beschikbaar als honorarium voor "elk der schrijvers die eenig werk voor de Maatschappij () vervaardigden". Ook was er, met enige nadruk zelfs, vastgesteld dat een dergelijk honorarium op de jaarrekening van de Maatschappij vermeld zou worden, maar zónder de naam van degene voor wie het bestemd was. In de vergaderingen van het hoofdbestuur moest telkens aan de penningmeester toestemming verleend worden, die gelden uit te betalen. Zo werd de penningmeester ook gemachtigd tot het uitbetalen van het gebruikelijke honorarium "voor A. Fokke Simonsz. als verzamelaar van de Chrestomathie".⁴

¹ Hendrik Ravekes: 'Voorberigt'. In: *Nederduitsche Chrestomathie of Voorbeelden van allerlei Schrijfstijl, in proza en poëzij*. Leyden etc., 1805. p. III.

² H. J. de Vos: *Moedertaalonderwijs in de Nederlanden*. Turnhout, 1939. p. 36.

³ S. Muller: 'Lijst van uitgegeven geschriften van M. Siegenbeek'. In: *Handelingen der jaarlijksche Algemeene Vergadering van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden*. Levensberigten der in dit jaar afgestorven medeleden. Z.p., 1855. p. 125 en 126.

⁴ *Handelingen en Besluiten van Hoofdbestuurders der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen*, 26 juli 1805 (Gemeente Archief Amsterdam, PA 211).

Arend Fokke Simonsz. (1755-1812) heeft men wel een "encyclopedische massaweter" genoemd,⁵ aan wie slechts negatieve vergetelheid ten deel is gevallen. Dat de *Chrestomathie* blijkt geeft van een "merkwaardige belesenheid", zoals De Vos reeds signaleerde, is bij deze "encyclopédie ambulante" (Witsen Geysbeek) niet verwonder-[132]lijk. Immers, hij was bekend om "zijn gemeenzaamheid met de oude en hedendaagsche talen"⁶: zijn biograaf Frijlink vertelt dat Fokke naast Hebreeuws en Arabisch ook Grieks, Latijn, Frans, Duits, Engels, Spaans en Italiaans kende.⁷ En "ook met oud-Hoog-Duitsch en Middelnederlandsch blijkt hij niet onbekend".⁸

Die grote belesenheid heeft onze polyglot in dit geval toch parten gespeeld. In de "Voorrede van den Zamensteller" verontschuldigt hij zich al "voor de gebreken, welke in dezen arbeid zekerheid door sommigen opgemerkt zullen worden". Zo opent het boek met een oorspronkelijk stuk, n.b. van de hand van Fokke zelf (1-3), maar bevat tevens een aantal vertaalde stukken (Horatius, Fénelon, Klopstock e.a.). Teveel, naar het oordeel van sommigen: zoiets gaf maar een slecht beeld van de "rijkdom" van de Nederlandse letterkunde. Daarom besloot men tot het vervaardigen van een *Nieuwe Nederduitsche Chrestomathie*, "zamengesteld uit voortbrengselen alleen van Nederduitsche Schrijvers".⁹ Dat werk verscheen in 1823.

De "Commissie tot eene nieuwe Chrestomathie" bestond uit de beide Remonstrantse predikanten C. W. Westerbaen en Nicolaas Swart, de letterkundige, advocaat . en politicus M. C. van Hall en Hendrik Ravekes, welhaast "secrétaire perpétuel" van de Maatschappij.¹⁰ De "voorbeelden van onderscheiden' schrijfstijl" waren gekozen "uit zoodanige Geschriften, als het meeste bij de Verzamelaars bekend waren".¹¹ Dus, evenmin als Fokke, verzuimden deze verzamelaars zichzelf te bloemlezen: we treffen in de nieuwe versie van de *Chrestomathie* stukken aan van de hand van Van Hall, Swart en Westerbaen. Ravekes, die bij gelegenheid ook wel de "Nederduitsche lier" hanteerde, was bescheidener.

Of deze editie even onbruikbaar was op de scholen als de uitgave-1805, lezen we bij De Vos niet. De toezegging van de commissie, "zich onledig te zullen houden met de samenstelling van het tweede stukje, voorbeelden in poëzij moerende inhouden",¹² is bij mijn weten niet in een uitgave geresulteerd. Integendeel, in 1831 moest er een herdruk van de 'oude' chrestomathie verschijnen; niettegenstaande de bezwaren, vermeld in het voorbericht van de *Nieuwe*

⁵ L. W. R. van Deventer: 'Arend Fokke Simonsz. en zijn werken, gezien in het verband van hun tijd'. In: *Tijdschrift voor Taal en Letteren* 13 (1925). p. 181. Fokke is hier blijkbaar geen voornaam; cf. C.G.N. de Vooyo: *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Groningen, 1970, p. 146, 154 en 268.

⁶ P. G. Witsen Geysbeek: *Biographisch anthologisch en critisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters*. Deel II. Amsterdam, 1822. p. 309.

⁷ H. Frijlink: *Arend Fokke Simonsz.* Amsterdam, 1884. p. 32.

⁸ Van Deventer, p. 174.

⁹ Hendrik Ravekes: 'Voorberigt'. In: *Nieuwe Nederduitsche Chrestomathie, of voorbeelden van allerlei schrijfstijl*. Leyden etc., 1823. p. 111.

¹⁰ Zie o.m. *Handelingen en Besluiten*, 13 maart 1823.

¹¹ Ravekes, p IV.

¹² *Handelingen en Besluiten*, 27 maart 1823. Het verschenen werk bevatte alleen prozastukken.

Nederduitsche Chrestomathie, bleef er vraag naar de editie-1805. Daarom voldeed de Maatschappij aan het verlangen naar "eenen herdruk daarvan".¹³

Duidelijk werd, dat er behoefte bestond aan een dergelijk schoolboek. Dit gegeven plus de editorische zigzagkoers van 't Nut brachten J. de Keyzer er toe, zelf zo'n werk samen te stellen. Zijn *Nieuwe Nederlandsche Chrestomatie* [sic], van 1835, verscheen niet onder de aegis der Maatschappij. Overigens kon hij wel meedelen, dat hem "in[133] vele opzigten () de Chrestomathie der Maatschappij () tot gids" had gediend.¹⁴ En dat hield in: nog meer vertaalde stukken dan in Fokkes bloemlezing. Gezien het tempo waarin herdrukken het licht zagen, had dit boek desondanks wel succes. In elk geval sloot het met een Nederlands gedicht, van A. Fokke Simonsz., "Een bekend Nederlandsch Schrijver", verklaart de verzamelaar in een aantekening.¹⁵

De geschiedenis herhaalde zich ook hier: De Keyzers manier van bloemlezen stuitte op de bekende bezwaren. Als één der nadelen van de gangbare schoolchrestomathieën zag L. Th. Zeegers, dat die "voor het grootste gedeelte, fragmenten van vertalingen uit uitheemsche Schrijvers" bevatten, – "alsof onze eigene litteratuur niet genoegzame stoffe aanbood".¹⁶

Had De Keyzer de *Nieuwe Nederduitsche Chrestomathie* reeds als een mislukte poging gekenschetst, ook Siegenbeek – om weer tot ons uitgangspunt terug te keren –, had een weinig gunstige opinie over dat boek. In z'n negatieve beoordeling van de *Proeve van Oordeelkundige Woordvoeging* (1843) noteerde hij als één van de bezwaren tegen de werkwijze van de anonieme auteur daarvan: "hij heeft zijne voorbeelden eeniglijk ontleend uit de *Nieuwe Nederduitsche Chrestomathie* (); een werk, naar mijn oordeel, onder de vele voortreffelijke schriften, door de loffelijke Maatschappij in 't licht gezonden, tot de minst voortreffelijke te tellen".¹⁷ Of Siegenbeek tot die "vele voortreffelijke schriften" ook zijn eigen boeken rekende, die vraag wil ik voorlopig maar laten rusten.¹⁸

¹³ Hendrik Ravekes: 'Voorberigt'. In: *Nederduitsche Chrestomathie* (). Tweede druk. Leyden etc., 1831. p. III.

¹⁴ J. de Keyzer: *Nieuwe Nederlandsche Chrestomatie, of voorbeelden van verschillende soorten van schrijfstijl, in proza en poëzij*. Amsterdam: 1835. IV. In 1866 verscheen er een achtste druk. Deze bloemlezer, een onderwijzer, is niet dezelfde als de predikant J.P. de Keyser (1818-1878), auteur van *Nederland's Letterkunde in de negentiende Eeuw* ('s Gravenhage, 1877), zoals De Vos, p. 123n meent. Cf. A.H. van der Hoeve: 'Levensschets van Jan Pieter de Keyser'. In: *Levensberigten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*. Bijlage tot de Handelingen van 1878. Leiden, 1878. p. 57-68.

¹⁵ De Keyzer, p.152.

¹⁶ L. Th. Zeegers, *Nieuwe Nederlandsche Chrestomathie; voorbeelden van Onderscheiden Nederlandschen Schrijfstijl*. Amsterdam, 1847. p. IV.

¹⁷ Beide mss. UB Amsterdam BP 2. De *Proeve*, antwoord op een bij herhaling door de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen uitgeschreven prijsstof en om andere redenen wellicht interessanter, werd eveneens door Siegenbeeks medebeoordelaars, onder wie Kinker en J. Bosscha, onvoldoende geacht. Zie hierover mijn 'Over een Proeve van Woordvoeging (1843)' in: *Voortgang, jaarboek voor de neerlandistiek* 2 (1981), 103-123, deels herdrukt in mijn *Voorlopig verleden. Taalkundige plaatsbepalingen, 1797-1960*. Münster: Nodus Publikationen 1997, 74-89.

¹⁸ In G.J. Johannes, *Dit moet u niet onverschillig wezen! De vaderlandse literatuur in het Noord-Nederlands voortgezet onderwijs 1800-1900* (Nijmegen 2007) komen de hier besproken of genoemde chrestomathieën kort aan de orde.

Bijlage

titelpagina van de *Nederduitsche Chrestomathie* (1805)

